

რეზიუმე

* * * * *

ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძარი, თავისი მდებარეობით, მჭიდროდაა დაკავშირებული თბილისის ისტორიასთან. ეკლესია ძველი ქალაქის შემოგარენში მდებარეობდა და „გარეთუბნის“ სახელით აღნიშნული ტერიტორიის უკიდურეს საზღვარს წარმოადგენდა. ის ოდითგანვე ყოფილა სახელგანთქმული. ამის საფუძველი, ვფიქრობთ, ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის საწყისში უნდა ვეძიოთ. ქაშვეთის შესახებ უძველესი ცნობა VI საუკუნის სასულიერო მოღვაწის, ერთ-ერთი ასურელი მამის, დავით გარეჯელის სახელთანაა დაკავშირებული და ქართლის სამეფოში იმ დროს შექმნილ რელიგიური ხასიათის კონფლიქტს ასახავს. ტაძარმა, თავისი არსებობის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე, რამდენჯერმე იცვალა სახე. დღეს ის თავმოყრილია დედაქალაქის რუსთაველის გამზირზე და შეიძლება ითქვას, მის საფუძველზე ბარათს წარმოადგენს,

საკვანძო სიტყვები: ქაშვეთი, ლეგენდა, გარეთუბანი, ხუროთმოძღვრული ტიპი.

For the Histori of the Kashveti (Kvashveti) Church in Tbilisi

Liana Giorgobiani

Summary

With its location, the Kashveti Church of St. George is closely connected with the history of Tbilisi. The church was located in the environs of old city and marked the end of the territory called „Garetubani.“ It has always been very famous. The reason for this should perhaps be searched in the beginning of the church’s centuries-old history. The oldest information about Kashveti is connected with one of the Assyrian Fathers, Davit Garejeli (David of Gareja) from the 6th century and it represents a religious conflict of this period in the Kingdom of Kartli. Throughout its long history of existence, the church has changed its appearance several times. Today it is proudly standing on Rustaveli Avenue, while perhaps, also representing it.

Keywords: Kashveti, legend, Garetubani, Architectural type.

ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძარმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა XX საუკუნის დასაწყისში ქართული ხუროთმოძღვრული ფორმების აღდგენის საქმეში. პირველად XIX საუკუნესა და XX საუკუნის დასაწყისში, რუსეთიდან გადმონერგული არქიტექტურული სტილების ჭრელ ფონზე, თბილისში შეიქმნა ეროვნული ფორმის საკულტო ნაგებობა რამაც საფუძველი ჩაუყარა ქართული ტრადიციული არქიტექტურის „გაცოცხლების“ ტენდენციას საქართველოს დედაქალაქში.

ტაძარი თავისი მდებარეობით, ოდითგანვე მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თბილისის ისტორიასთან. ვახუშტი ბატონიშვილის 1735 წელს შედგენილი თბილისის გეგმის მიხედვით ქაშვეთის ეკლესია, თავადი ციციშვილის სახლთან ერთად, ძველი ქალაქის შემოგარენში მდებარეობდა და „გარეთუბნის“ სახელით აღნიშნული ტერიტორიის უკიდურეს საზღვარს წარმოადგენდა.

ქაშვეთის სახელწოდების ტაძრის არსებობის დამადასტურებელი უძველესი ცნობები ძალზე მწირია. პირველი წერილობითი ცნობა XIV საუკუნეს განეკუთვნება — მამათმთავარ ელიოზს თემურ ლენგის ერთ-ერთი შემოსევის დროს სხვა სინამდინეებთან ერთად ქაშვეთის წმინდა გიორგის სასწაულთმოქმედი ხატი გადაურჩენია. შემდგომი დათარიღებული ცნობები XV საუკუნის სიგელ-გუჯარებია, რომლებიც ეკლესიისთვის მიწების შეწირვაზე მოგვითხრობენ; 1713 წელს ინდო გაბაშვილმა და მისმა მეუღლემ ტაძარს ძვირფასი ხატი მიართვეს; 1723 წელს ქართლ-კახეთს შორის მიმდინარე ომის ამსახველი საისტორიო წყაროებიდან ვიცით, რომ თბილისიდან დევნილმა ვახტანგ მეფემ სამხედრო თათბირი ქაშვეთში გამართა და თბილისის მოქალაქეებიც აქ მიიღო.

ტაძრის შესახებ ცნობები გვხვდება XVIII

საუკუნის ისტორიკოსთა — პაპუნა ორბელიანის, სეხნია ჩხეიძისა და სხვათა შრომებში, სადაც XVII-XVIII საუკუნეების ცნობილი მხედართმთავრისა და სახელმწიფო მოღვაწის გივი ამილახვრის დამსახურებებზეა საუბარი. სპარსეთიდან დაბრუნებულ გივი ამილახვარს, ფილიპე დეკანოზის დიდი მეცადინეობით 1753 წელს ხელმეორედ აუშენებია ტაძარი. სწორედ მისი ნაღვანი მოჩანს XVIII საუკუნის მეორე ნახევრისა და XIX საუკუნის თბილისის რუკებზე. ამილახვრისეული ქაშვეთის შესახებ მნიშვნელოვანი წყაროებია: არქივებში დაცული სქემატური ჩანახაზები; XIX საუკუნის 70-90-იანი წლებით და XX ს-ის დასაწყისით დათარიღებული ფოტოსურათები; 1904 წელს ეკლესიის დაშლის დროს გადაღებული ინტერიერის რამდენიმე ფოტო. მისი უწმინდესობის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატე ცინცაძის აღწერილობა კი, შეიძლება ითქვას, ერთადერთი წყაროა, რომელიც საკმაოდ ვრცლად მოგვითხრობს XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ტაძრის არქიტექტურულ იერსა და მის თავგადასავალზე.

გივი ამილახვრის დროინდელი ქაშვეთი 1904 წლამდე იდგა გარს შემოჯარულ ნაგებობათა შორის. დღევანდელი, რუსთაველის გამზირზე თავმოქმდნენდ წამომართული ორსართულიანი ტაძარი 1904-1910 წლებში ააგო იმ დროს საქართველოში კარგად ცნობილმა, წარმოშობით გერმანელმა არქიტექტორმა ლეოპოლდ ბილფელდმა, რომელიც თბილისში კიდევ რამდენიმე თვალსაჩინო შენობის ავტორია. ტაძრის ძვირფასი ორნამენტული სამკაული, ასევე უცხოელი ხელოვანის ედუარდო ანდრეოლეტის მიერ ძველი ქართული ტაძრებიდან გადმოხატული, ქვაში გამოკვეთეს იმ დროის განთქმულმა ქვის ოსტატებმა ძმებმა აგლაძეებმა.

ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძარი ოდითგანვე ყოფილა სახელგანთქმული. ამაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ქაშვეთის სახელობის ეკლესიები ქვეყნის მრავალ კუთხეშია აგებული. მისი უწმინდესობის კალისტრატე ცინცაძის ცნობით, თბილისის ქაშვეთის მნიშვნელობა იმდენად დიდი ყოფილა, რომ ქართველების გარდა (მომლოცველები საქართველოს თითქმის ყველა კუთხიდან ჩამოდიოდნენ) აქ მოდიოდნენ როგორც მართლმადიდებელი, ასევე სხვა სარწმუნოების აღმსარებლებიც: რუსები, სომხები, აისორები, მაჰმადიანები და ზოგჯერ ებრაელებიც.

დაზუსტებით არ არის ვიცით, რა იყო ქაშვეთის ასეთი საყოველთაო პოპულარობის მიზეზი. ამის საფუძველი, ვფიქრობთ, ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის საწყისში უნდა ვეძიოთ. თუ ტაძრის შესახებ პირველი დადასტურებული წერილობითი დოკუმენტი XIV საუკუნეს ეკუთვნის, მის შესახებ პირველ ცნობებს უძველესი თქმულება გვანდის.

ქაშვეთის ტაძრის შესახებ არსებობს მტკიცედ დაცული გადმოცემა, რომელიც ერთ-ერთი ასურელი სასულიერო მოღვაწის, წმინდა მამა დავით გარეჯელის სახელს უკავშირდება და სარწმუნოებრივი ხასიათის სასწაულზე მოგვითხრობს.

თქმულების მიხედვით, როდესაც წმინდა იოანე ზედაზნელმა თავისი მოწაფეები სამოღვაწეოდ ქართლის სხვადასხვა კუთხეში გაგზავნა, მამა დავითი გარეჯში გაემგზავრა. გზად, ერთხანს, თბილისთან შეჩერდა და ქალაქის ახლოს, მთის (დღევანდელი მამადავითი) ქვაბულში დაიდო ბინა. ხალხში ქრისტიანული სარწმუნოება რომ განემტკიცებინა წმინდა მამა დროდადრო მიდიოდა იმ ადგილას, სადაც ამჟამად ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი დგას, მაშინ კი დედათა მონასტერი იყო და აქ მოსახლე თემს ქრისტეს სჯულს ასწავლიდა. მალე მისმა ქადაგებამ ნაყოფიც გამოიღო. ქრისტიანული სარწმუნოების მოწინააღმდეგე ძალებმა, ცეცხლთაყვანისმცემლებმა დავითის მოღვაწეობით შექმნილი საფრთხე რეალურად შეაფასეს და მისი თავიდან მოცილება განიზრახეს. ხელსაყრელი შემთხვევა მალევე მიეცათ, მონასტერში ერთ-ერთი მონაზონი დაფხმდმოდა. მოგვებმა მოისყიდეს ქალი და მანაც შემცდენლად დავითი დაასახელა. წმინდა მამის უბრალოების დამადასტურებელი სასწაულის შემდეგ განრისხებულმა ხალხმა ცოდვილი ქალი ჩაქოლა და გვამი იქვე, ქვათაშუა დატოვა. აქედან წარმომდგარა სახელი „ქვათაშუეთი“ ანუ „ქვაშვეთი“. ცნობილია სხვა ვერსიაც, სადაც ხალხმა შეისმინა დავითის თხოვნა და ცილისმწამებელი მონაზონი სიკვდილით აღარ დასაჯა. ქალმა ბავშვის ნაცვლად ქვა შვა და აქედან მოდის „ქვაშვეთი“ - ამბობს ლეგენდა.

მამა დავითის შემდგომი მოღვაწეობა უკვე ისტორიული წყაროებიდან არის ცნობილი. იგი გარეჯის უდაბნოში დამკვიდრდა და სიცოცხლის ბოლომდე მის მიერ დაარსებულ მონასტერში იღვწოდა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში სამონასტრო სარბიელზე მოღვაწე ცამეტ ასურელ მამათაგან ცხოვრების წიგნი მხოლოდ ზოგიერთს მოეპოვება. დავით გარეჯელის ცხოვრების წიგნი ორი რედაქციითაა გამოვლენილი - მოკლით და მეტაფრასულით, მაგრამ მათში არაფერია ნათქვამი ქაშვეთის სასწაულის შესახებ. მიუხედავად ამისა, ქაშვეთზე არსებული, ერთი შეხედვით „ზღაპრული“ თქმულება, ვფიქრობთ, უბრალოდ შენათხზი კი არა, არამედ VI საუკუნის დასაწყისის ქართლის სამეფოში რეალურად მიმდინარე პოლიტიკურ-სარწმუნოებრივი ბრძოლის გამოძახილი უნდა იყოს. თუ ლეგენდას ღვთიურ სასწაულს ჩამოვაცილებთ, დავინახავთ, რომ ის ზუსტად ასახავს იმ მძიმე რელიგიურ მდგომარეობას რომელიც სუფევდა ქართლში VI საუკუნის დასაწყისში.

საისტორიო წყაროებიდან ცნობილია, რომ ქართლში ირანელთა პოლიტიკურ-კულტურულ გაძლიერებას თან მოსახლეობაზე სარწმუნოებრივი ძალადობაც ერთვოდა. ბუნებრივია, თბილისში ირანელთა ძალაუფლება და შესაბამისად ქართველ ხალხზე ცეცხლთაყვანისმცემელთა ზეწოლაც ძლიერი იქნებოდა. ასეთ რთულ ვითარებაში მამა დავითის თბილისის შემოგარენში გამოჩენა, ვფიქრობთ,

შეთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო. ასურელ მამათა მისიიდან გამომდინარე, გამოვთქვამთ ვარაუდს, რომ დავითის თავდაპირველი მიზანი, შესაძლოა, თბილისი და მის შემოგარენში მცხოვრები ქრისტიანები იყვნენ.

იოანე ზედაზნელის ცხოვრების წიგნებში მოთხრობილია იოანეს მიერ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მოწაფეთა სამოღვაწეოდ წარგზავნის შესახებ ქრისტიანობის განსამტკიცებლად. იოანე ეუბნება მათ - რატომ ხართ უმოქმედოდ, „ვითარ ხედავთ ... ახალწერგ არს ქუეყანა ესე და მოქენე არს მორწყუასა სწავლათა მიერ და განპოხებასა სარწმუნოებისა ძირთასა ქადაგებისა მიერ და მოძღურებისა... ამისთვისცა ჯერ-არს, რათა წარვიდეს თვითოეული თქუენთაგანი და განამტკიცნეს სარწმუნოებითა მართლითა, ... იესო ქრისტესა“-ო (ი. აბულაძე, „ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები“). მოწაფეთა ვრცელი დამოძღვრების შემდეგ იოანემ წარავლინა „რომელნიმე მათგანნი კახეთად და რომელნიმე კუხეთად კერძო, და რომელნიმე ზენა კერძო სოფლით, და ერთი ვინმე გარეშეთაც...“. ეს ადგილი მოკლე რედაქციაში ასეა შეცვლილი: „წარავლინა მათგანნი რომელნიმე კახეთით და რომელნიმე კუხეთით, და სხვანი ზენა სოფლით, ხოლო ნეტარი იგი დავით გარესჯისა უდაბნოსა“ (ი. აბულაძე, „ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები“). როგორც ვხედავთ, იოანეს ცხოვრების სხვადასხვა რედაქციებში მხოლოდ ის ადგილია განსხვავებული, სადაც მოწაფეთა გაგზავნაზეა საუბარი. ერთში იოანეს არცერთი მოწაფე არ არის დასახელებული, მხოლოდ მხარეებია სადაც მოძღვარი გზავნის, ხოლო მეორეში კი „გარეშეთა“ გარეჯითაა შეცვლილი და დავითია მოხსენებული. ივ. ჯავახიშვილის აზრით „გარეშეთ“ თუ „გარეშეთა“ გარეჯს უნდა აღნიშნავდეს და შესაძლოა იმიტომაც ერქვა, რომ ქართლ-კახეთისთვის ის ზენა სოფლის მსგავსად „გარეშე-ს“, „გარეშენ-ს“ წარმოადგენდაო. გამოვთქვამთ ვარაუდს, რომ ამ შემთხვევაში „გარეშეთ“, მოგვიანებით გაჩენილი ტერმინი „გარეთუბნის“ მსგავსად, თბილისის შემოგარენში არსებული დასახლების აღმნიშვნელი შეიძლება იყოს, გარეთუბანი ხომ ქალაქის გარეთ ნაშენს ანუ „გარეშენ-ს“ ნიშნავდა. ვფიქრობთ, იოანე ზედაზნელის ცხოვრების წიგნებში გარეშეთას გარეჯით შეცვლა მოგვიანებით უნდა მომხდარიყო. მიუხედავად წერილობითი წყაროების არარსებობისა, დასაშვებად გვჩვენება, რომ წმინდა დავითის დროს ქალაქთან ახლოს, მის „გარეშეთ“ ცხოვრობდა ქრისტიანული თემი (გარეთუბნის სახელით ცნობილ ტერიტორიაზე უძველესი დროიდან მოსახლეობის არსებობა არქეოლოგიური მასალით დასტურდება), სადაც შესაძლოა განვითარებულიყო ლეგენდაში აღწერილი რელიგიური ხასიათის კონფლიქტი.

თუ წერილობითი და ზეპირი წყაროებით ქაშვეთის ტაძრის არსებობა ეჭვს არ იწვევს, XVIII საუკუნეზე უწინარესი ტაძრის არქიტექტურულ ტიპზე მხოლოდ ვარაუდების გამოთქმა შეიძლება. სამწუხაროდ,

ლეგენდაში არ ჩანს როგორი საეკლესიო ნაგებობა დახვდა მამა დავითს თბილისის გარეთუბანში, ან იყო თუ არა რაიმე ამის მსგავსი. შეუძლებელია იმის გარკვევა თუ რა სახელს ატარებდა ის, მაგრამ უდავოა, მონასტრის არსებობის შემთხვევაში აქ ეკლესია-სამლოცველო იქნებოდა და ის, ვფიქრობთ, მარტივი დარბაზული ტიპის უნდა ყოფილიყო. ამ ვარაუდის საფუძველს დღემდე შემორჩენილი უძველესი საკულტო ნაგებობები იძლევა.

საქართველოში არსებულ ტაძარ-სალოცავთა ხუროთმოძღვრულ ტიპებს თუ გადავხედავთ, დავინახავთ, რომ პოპულარული ბაზილიკური და მრავალნაირი გუმბათოვანი თემების გვერდით დარბაზულიც ფართოდ იყო გავრცელებული. ამ ტიპის ეკლესიები ყველაზე მრავალრიცხოვანია მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე, V-VI საუკუნეებიდან XIX საუკუნის ჩათვლით. ხოლო ზოგი მათგანი მხატვრული თვალსაზრისით გამორჩეულიცაა.

მისი უწმინდესობის კალისტრატე ცინცაძის წიგნიდან „ქაშვეთის წმიდის გიორგის ეკლესია ტფილისში“ ცნობილია, რომ XIX საუკუნის შუა წლებამდე ქაშვეთის ეზოში, ტაძრის სამხრეთი ფასადიდან 5-6 მეტრის დაშორებით, აღმოსავლეთით იდგა დარბაზული ტიპის პატარა ეკლესია მთლიანი ქვის ძველი ტრაპეზით. თვითმხილველთა გადმოცემით ეკლესიის კვალი საერთოდ ნაშალეს 1864 წელს ქაშვეთის ტერიტორიის მოწესრიგების დროს. ძველი ტაძრიდან გადარჩენილი ქვის ტრაპეზი კი 1882 წლამდე ტაძრის კარიბჭის კედელზე იყო მიყუდებული, მერე კი სადღაც ნაუღიათ.

დღეს რთულია იმის მტკიცება, იყო თუ არა XIX საუკუნეში ქაშვეთის ეზოში შემორჩენილი დარბაზული ნაგებობა ლეგენდის დროინდელი ეკლესია. დანამდვილებით მხოლოდ ის არის ცნობილი, რომ ეს იყო პატარა ზომის, დაახლოებით 10X7 მ. სიგრძის სწორკუთხედი ფორმის შენობა რომელსაც სამხრეთიდან და დასავლეთიდან გათლილი ქვით მოპირკეთებული შესასვლელები ჰქონდა. ეკლესია მთლიანად რიყის ქვით ყოფილა ნაშენი. ქვის იყო იატაკი. კედლები შუა ნაწილიდან ზემოთ დანგრეული ყოფილა. ეკლესიას არც კანკელი ჰქონია და არც კედლის მხატვრობის კვალი ემჩნეოდა სადმე. როგორც მისი უწმინდესობა წერს, ეს იყო არაფრით გამორჩეული, ჩვეულებრივი „სოფლის“ ეკლესია.

აკად. ვახტანგ ბერიძე უძველესი დარბაზული ეკლესიების შესახებ აღნიშნავს, რომ V-VI საუკუნეებში ყველა მათგანი გამოირჩეოდა ძალზე მცირე ზომით. შიგა სივრცის სიგრძე-სიგანის შეფარდება, აფსიდის ჩათვლით, შეადგენდა 2:1. იშვიათი გამონაკლისის გარდა, საკურთხევლის აფსიდი გარედან მოქცეული იყო სწორკუთხედში. შიგა სივრცე არ იყო დაყოფილი პილასტრებით და განმზღვნი თაღებით. თუ ყოველივე ამას ქაშვეთის ეზოში მდგარ დარბაზულ ეკლესიას შევადარებთ, დავინახავთ, რომ ზოგიერთი ნიშნით ის მართლაც ამ პერიოდის ძეგლთა მსგავსია: მაგალითად, ქაშვეთის დარბაზულ შენობას არ ჰქონდა შვერილი

აფსიდი. შიგა სივრცეც, როგორც აღწერიდან ჩანს, ერთიანი დარბაზი იყო პილასტრებისა და შესაძლოა განმბჯენი თაღების გარეშე. ზომითაც ის თითქოს პასუხობდა უძველეს ტაძრებს, მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დღესდღეობით ამ ვარაუდების დამადასტურებელი რაიმე ხელშესახები საბუთი არ არსებობს და სამწუხაროდ ვერასდროს გავიგებთ რამდენად სწორია ეს მოსაზრება.

ცხადია, დავითის სასწაულს ქრისტიანული ეკლესია უყურადღებოდ არ დატოვებდა. ამგვარი „სოფლის“ პატარა ეკლესია, როგორც ამას მისი უწმინდესობა მიიჩნევს, ვერ იქნებოდა ასეთი მოვლენის შესაფერისი ტაძარი და სავარაუდოდ მალევე, წმინდა მამის გარეშე ნასვლის შემდეგ, დღევანდელი ქაშვეთის ადგილზე მოზრდილი, მხატვრულად და კონსტრუქციულად უფრო მიმზიდველი ტეტრაკონქის ტიპის ტაძარი ააგეს. ვფიქრობთ, სწორედ ეს ტაძარი უნდა იყოს ქაშვეთის სახელით ცნობილი პირველი ნაგებობა. აკად. გ. ჩუბინაშვილი, გეგმის ანალიზის საფუძველზე, მას VI საუკუნის შუა წლებით ათარიღებს, ამ აზრს იზიარებენ აკად. შ. ამირანაშვილი და აკად. ვ. ბერიძეც. მართალია, ჩვენამდე ვერც ამ ტაძარმა მოაღწია, მაგრამ მასზე მსჯელობა შესაძლებელია ამავე პერიოდში აგებული კახეთის ძველი გავაზის ტეტრაკონქის მიხედვით.

თბილისის ქაშვეთის ტაძრის შემდგომი ხუროთმოძღვრული სახე ამილახვართა გვარს უკავშირდება. XVIII საუკუნის დასაწყისში, გივი ამილახვრის სამშობლოში დაბრუნების დროისათვის, ნაგებობა, ვფიქრობთ, იმდენად იყო დაზიანებული, რომ ტაძრის დიდების გამო მხოლოდ გეგმის შენარჩუნება შეძლეს. ტეტრაკონქის თემა საერთოდ აღარ გვხვდება XVIII ს-ში და რომ არა ძველი ქაშვეთის განსაკუთრებული პოპულარობა, გაუგებარი იქნებოდა ამ ტიპის ხუროთმოძღვრული ნაგებობის გამოჩენა გვიან შუა საუკუნეებში. ამ ტაძარმა XX საუკუნის დასაწყისამდე იარსება.

1904-1910 წლებში არქიტექტორ ლეოპოლდ ბილფელდის პროექტით აშენებული ახალი ქაშვეთის იერსახეც სახელოვანი სარდლის შთამომავლებს უკავშირდება, რომელთაც ტაძრის სამრევლო

კომიტეტის საბჭოს თავმჯდომარის საპატიო თანამდებობა ეკავათ. მათ პატივსაცემად ახალი ტაძრის ძირითად სქემად ამილახვართა საგვარეულო საძვალის, XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების უბრწყინვალესი ძეგლის, სამთავისის ტაძარი იქნა აღებული.

ქაშვეთის წმინდა გიორგის ეკლესია და მისი მიმდებარე ტერიტორია ჩვენს დროსაც განაგრძობს გარკვეულ სახეცვლილებას და თბილისის ურბანულ გარემოსთან ორგანულ შეთავსებას. რამდენიმე წლის წინ დასავლეთიდან ტაძარს ქართული იერის მქონე კარიბჭე მიუშენდა, აშენდა სამრევლო, კეთილმოეწყო ეზო. რუსთაველის პროსპექტის მხრიდან, დასავლეთით, გალავნის კედელში ფართო კიბეების გაჭრით ეკლესიას უფრო მოსახერხებელი მისასვლელი გაუკეთდა. ამან სრულიად ახალი ხიბლი შესძინა ქაშვეთის ხუროთმოძღვრულ ანსამბლს, მჭიდროდ დაუკავშირა ქალაქის მთავარ პროსპექტს.

ამრიგად, ერთ დროს „გარეთუზნის“ საზღვარზე აგებული ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძარი დღეს თბილისის ცენტრალურ მაგისტრალზე მდებარეობს და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თანამედროვე დედაქალაქის როგორც სულიერ, ასევე კულტურულ ცხოვრებაში. ის თბილისის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ნაგებობას, შეიძლება იქვას, მის სავიზიტო ბარათს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ჩუბინაშვილი. ქართული ხელოვნების ისტორიიდან. თბილისი, 1926;
2. В. Цинцадзе. Тбилиси, 1958;
3. ვ. ბერიძე. ძველი ქართული ხუროთმოძღვრება. თბილისი, 1974;
4. Ш.Амиранашвили. История грузинского искусства. Москва, 1963;
5. Т.Квирквелия. Архитектура Тбилиси. Тб., 1982;
6. მ. კარბელაშვილი, ს. კინწურაშვილი, ნ. ჯანბერიძე. თბილისის ხუროთმოძღვრული გზამკვლევი. თბილისი, 1958;
7. კ. ცინცაძე. ქართული ეკლესიის ისტორია. ქაშვეთის წმინდის გიორგის ეკლესია ტფილისში. თბილისი, 1994;
8. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტომი X. თბილისი, 1986;
9. ივ. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია. ტ. 1. თბილისი. 1979;
10. ი. აბულაძე. ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები თბილისი 1955;
11. თბილისის ისტორია. თბილისი უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის ბოლომდე. ტომი 1. „მეცნიერება“ 1990;
12. კ. გიგოლია. რას მოგვითხრობს „ქართლის ცხოვრება“. თბილისი 1971;
13. ავ. ბერიძე. თბილისის ხუროთმოძღვრება 1801-1917 წლები. თბილისი 1960. I — II ტომი.